

ARCHÍVUMOKRÓL ÉS KÖNYVEKRŐL

Ellenőrzött örvény-gyakorlat

„Les bibliothèques et les musées possèdent bien plus de trésors qu’ils ne peuvent en montrer. Ils regorgent, débordent de ce que l’homme y entrepose: les traces de son passé, de sa science, de son industrie et de ses arts. [...] Confinés dans des environnements tenus discrets, tous ces objets sauvegardés composent des réserves de plus en plus vastes et intrigantes, aux structures architecturales à la fois feutrées et fantastiques. C’est le milieu connu des chercheurs, des spécialistes, mais ces lieux sont ignorés du public. Pourtant, je le sais, chacun aimerait pouvoir les arpenter, car tout acela est fondamentalement à nous, tout acela nous concerne depuis toujours, tout cela nous constitue...”

ALAIN HUMEROSE¹

... mint irodalomtörté-
nész nem hagyhatom
figyelmen kívül azt a
lehetőséget, melyet az
ilyen gyűjtemények
nyújtanak a kutatók
számára egy-egy kvan-
titatív eszmetörténeti
kutatás számára.
Egy olyan kutatás
számára, mely a
„kulturális ellenállás”
körülményeit és doku-
mentumait vizsgálná...

Több mint tíz éve tanulmányozom a kilencvenes években korán elhunyt, román és összehasonlító irodalmat oktató kolozsvári tanárházaspár, Ioana és Liviu Petrescu családi hagyatékát, melyet jelenleg a kolozsvári Octavian Goga Megyei Könyvtár őriz, miután az magántulajdonból állami tulajdonba került. Jelen írásban a mellett szeretnék érvelni, hogy miért szükséges az efféle (a kommunizmus alatt élt román értelmiségi családok volt tulajdonát képező) magánkönyvtárakat és archívumokat megóvni az enyészettől, s arra is kitérnék, mily módon lehet végrehajtani ezt az értékmentést. Az efféle hagyatékok, közkézbe kerülvén, az irodalomtörténet izgalmas témáivá válhatnak. Meggyőződésem, hogy e hagyatékok segítségével felvázolhatjuk mind a hatalommal szembeni ellenállás különböző módozatait, különböző olvasásmódokat, alkotói műhelyek működését, irodalmi eszmék vándorlását, mind akár a romániai kommunizmussal szembeni úgynevezett „kulturális ellenállás” szempontjából releváns magánéleti vonatkozásokat. Sőt az ilyen típusú archívumok beemelése az irodalomtörténet által vizsgált témák közé éppenséggel az irodalomtörténet tárgyára való reflexiót – s ennek következményeként magát az új, kortárs irodalomtörténetet – gazdagítja.

Ioana és Liviu Petrescu családi archívuma (mely tartalmazza még Ioana Em. Petrescu édesapjának, Dimitrie Popovici-nak, az 1952-

ben fiatalon elhunyt, nagyszerű kolozsvári egyetemi tanárnak a személyes archívumát és könyvtárát is) 1999-ben, jogi örökösök híján került a román állam tulajdonába, Liviu Petrescunak, a család utolsó tagjának halála után. Egy (még megíratlan történetű) bírósági tárgyalást követően a hagyaték 2002-ben a kolozsvári Octavian Goga Megyei Könyvtár tulajdonába került mint „könyv- és dokumentumhagyaték”. A „jelentéktelen iratokat” (melyek a magánkönyvtár és a kézirat-hagyaték mellett még a lakásban voltak) a leltározást végző kolozsvári jegyző makacssága mentette meg szerencsés módon az enyészettől, miután az állam szerette volna „kitakarítani” ezeket a Petrescu házaspár monostori, szocialista jellegű tömbházlakásából. Ezek után a megyei könyvtár akkori igazgatójának, Traian Bradnak (a Petrescu házaspár egykori diákjának) a bölcsessége révén sikerült elérni, hogy – a későbbi látogatók által *Popovici–Petrescu-hagyaték*nek nevezett – archívum *in situ* kerüljön megőrzésre a könyvtár egy különgyűjteményeként a házaspár lakásában. Az archívumot jelenleg filológusok, kutatók, doktorandusok és mesterképzésben részt vevő hallgatók tanulmányozzák e tanulmány szerzőjének koordinálása alatt.

Az első felvetendő kérdés bárki számára az lehet: „Mit tartalmaz a hagyaték?” A kevésbé érdekesítő felszín alatt – mintegy azon közhely alátámasztásaképp, mely szerint a látszat csal – egy efféle, évszázadosnál hosszabb múltú kétgenerációs értelmiségi család által a magánlevelek és jelentős dokumentumok maradtalan megőrzésével összegyűjtött archívumban igazi kincseire lelhetünk... a történelemnek: az irodalomtörténetnek, az élettörténetnek, az eszme- és ideológiatörténetnek, a kolozsvári egyetem történetének kincseire. És a felsorolást még folytathatnánk, hiszen egy ilyen hagyaték anyaga tökéletesen példázza, mit jelent „szétszalazni” valamit, végtelen számú apróbb történetre bontani a nagybetűs Történelmet. Ám ezen apró történetek másodrendűségének nem szabad megtevesztenie a kutatót – a következőkben épp a kis történetek jelentőségéről lesz ugyanis szó.

A filológus szeme nyilván először a kéziratokat veszi észre: kiadott és kiadatlan tanulmányok, egyetemi előadások, megíratlan könyvek tervei. Ezek legtöbbször publikálásra érdemes a szerzők mindegyike esetében. Személy szerint, mióta a hagyatékot tanulmányozom, Ioana Em. Petrescu műveit volt módomban gondolni, melyek a Casa Cârții de Știință kiadónál jelentek meg. Az archívum továbbá lehetőséget nyújtott bizonyos kiadatlan kéziratok nyilvánossá tételére, a szerző életében kiadott kötetek kiegészítésére, valamint az irodalmi eszmék kommunizmus alatti körforgásának szentelt kutatások megkezdésére is, melyekről az alábbiakban felsorolt kötetek bevezető tanulmányai adnak számot: *Studii de literatură română și comparată* (Román és összehasonlító irodalomtudományi tanulmányok) (2005), *Ion Barbu și poezia postmodernismului* (Ion Barbu és a posztmodern poétikája) (2006), *Studii eminesciene* (Eminescu-tanulmányok) (2009²), *Studii despre Ion Budai-Deleanu* (Tanulmányok Ion Budai-Deleanuról) (2011), *Configurații* (Konfigurációk) (2015). Dimitrie Popovici és Liviu Petrescu írásainak esetében a fent leírt munka még várat magára.

A kéziratok mellett az archívum családi és személyes iratokat is tartalmaz, mind az említett három személy, mind családjuk részéről. A fényképekkel együtt e dokumentumok képesek feleleveníteni egy erdélyi és regáti román család évszázadnál hosszabb történetét, hivatalos dokumentumok valamint személyes jegyzetek és iratok tömkelegéből megalkotva azon élettörténetek mozaikját, melyeket a nagybetűs történelemnek feladatul adatott önmaga narratívájába visszailleszteni.

Ott van még ezen kívül az a hatalmas mennyiségű levelezés, amely a Petrescu házaspár mindkét tagjának „semmit sem dobunk el” alapelve mentén halmozódott fel, a házaspár ugyanis mindent archivált (később az Octavian Goga Megyei Könyvtár által az iratok eleve teljes katalógusa alapján végrehajtott szakszerű archiválás is elősegítette a kutatók munkáját). A magán- és hivatalos levelezés közel egy teljes évszázadot fog át (Dimitrie Popovici 1902-ben született, míg a család utolsó tagja, Liviu Petrescu 1999-ben hunyt el), s nemcsak irodalmi személyiségeket találunk a levelező felek között (mint azt a házaspár foglalkozása indokolná), de (baráti és informális) közösségeket és hálózatokat szervező embereket is, akikkel vagy tudományos és irodalmi projektekben működnek együtt, vagy saját életükről vallanak egymásnak levelezésük révén. Leveleik sokszor párhuzamos, a kommunista jelen sorompóit megkerülő valóságok termékei. E valóságépítés közben a levelek a levélíró énjét is megalkotják – ezt bizonyítja a korpusz legfontosabb része, a Ioana és Liviu Petrescu által életük során váltott levelek, melyeket Mirela Tomoiogă szerkesztett köteté.³ Amint a szerkesztő megjegyzi: „A levélkorpusz jelentősége elsősorban történeti és dokumentarista jellegű, ám társadalomlélektani szempontból is kiemelkedő, hiszen két 20. századi román értelmiségi mentalitására reflektál, akik belföldön és külföldön is utaznak, s akik ebben az időszakban válnak fiatal kutatóvá (a kolozsvári Bölcsészettudományi Kar Román irodalomtudományi, valamint Összehasonlító irodalomtudományi tanszékének tanársegédeivé). A levelek közös tulajdonsága, mely ilyen szempontból nem függ megírásuk időpontjától, az irodalmi jelleg, a felek ugyanis átlépi a biografizmus kereteit, s akaratlanul is átcsúsznak későbbi írásaik vázlatos gondolatmeneteibe, melyek születésénél így mi is közvetlenül asszisztálhatunk.”⁴

Több, mint nyilvánvaló az efféle levélkorpuszok irodalomtörténeti jelentőségének mértéke: „A levélírók megírják egymásnak, mit olvasnak, milyen értelmezésekbe bocsátkoznak egy-egy szöveg kapcsán, közös olvasásra invitálják egymást, vagy könyvet vásárolni, folyóiratokat felkutatni stb., s így a levelezés sokszor egy korszak egyfajta értelmiségi naplójává is válik, mely nagyszerű segítséggül szolgál azon kutató számára, aki az »alkotót és alkotását« szeretné kontextualizálni.”⁵ Egyébiránt maga a korpusz szerkesztője is felhasználta e levelezést *O poetică a corespondenței intime în literatura română a secolului al XX-lea* (A magánlevél poétikája a 20. század román irodalmában, 2012) című kötetének esettanulmányaként.

Habár úgy tűnhet, kimerítettük a „kiadandó (archív) dokumentumok” klasszikus kategóriáját, nincs itt vége a hagyatékban őrzött (komoly dokumentumértékkel rendelkező) iratok listájának. Ugyanis a fentebb említett iratokhoz hozzáadódnak még (mindhárom szerző részéről) az „olvasmányok és olvasmányjegyzetek”: jegyzetek és összefoglalók olyan könyvekről, melyek nem voltak meg a házaspár magánkönyvtárában; egyéb sokszorosítási eszköz hiányában kézzel (részben vagy egészben) lemásolt könyvek, melyek érdekelték őket, vagy melyekről úgy gondolták, későbbi írásaik tekintetében még hasznosnak bizonyulhatnak. Legtöbbször e gyakorlat az olvasó-másoló széljegyzeteivel társult, melyek értelmezik is a másolt vagy kivonatolt szöveget; az ilyen könyvmásolatok-kivonatok megmutatják azt is, hogyan születik meg egy-egy ötlet, vagy épp hogyan vándorol át egyik könyvből a másikba, egyik lélektől a másikig. Csatlakozik még e jegyzetekhez egy másik, különleges csoport is: a levélpiszkozatok, bolti rendelések vagy olyan jegyzetek, melyek arról tanúskodnak, milyen

erőfeszítések árán vásárolt meg vagy olvasott el egy-egy könyvet az említett három személy valamelyike. Egyes dokumentumok könyvkölcsönzésekről tanúskodnak, és arra a magánjellegű könyvterjesztési hálózatra engednek rálátást, mely főként a közkönyvtárak hiányossága és a hatalom könyvek feletti kontrollja miatt alakult ki a kommunizmus ideje alatt. Fontos részét képezik e dokumentumoknak azok az iratok, melyek azt bizonyítják, hogy Ioana és Liviu Petrescu olyan diákoknak kölcsönöztek könyveket, akikkel kivételezett oktatói-tanítványi kapcsolatot ápoltak: az ilyen esetekben a könyv nem csupán információ hordozójává, de egyfajta szimbolikus befektetés tárgyává is válik, mely önálló, hierarchikus és funkcionális közösségi hálózatokat képes kialakítani.

És persze a lemásolt, aprólékosan kivonatolt könyveken, a megszállott pontossággal beírt oldalszámjelöléssel ellátott jegyzeteken kívül ott van még... maga a könyvtár. A könyvek óriási gyűjteménye, melynek katalógusa a www.bjc.ro oldalon böngészhető.

E könyvek elsősorban önmagukban érdekesek, mint egy 1934 és 1999 között létrehozott, román és nemzetközi irodalom terén igen gazdag magánkönyvtár „leltárja”. Sok kötet ritkaságnak számít a posztkommunista időszakban, amikor a közkönyvtárak a fél évszázadnyi szellemi kontrollt gyakorló állami hatalom által „megtisztított” (cenzúrázott, hiányos) gyűjteményekkel gazdálkodhatnak. D. Popovici például 1932-ben, franciaországi diákságának ideje alatt kortárs francia nyelvű könyveket hozott haza, melyek az idők során bibliofil raritássá váltak, különösen Romániában. Ugyanő, a román felvilágosodás és preromantika iránti érdeklődésétől hajtva, régi román könyveket is vásárolt, melyek a közkönyvtárakban ma is nehezen fellelhetőnek számítanak. A két világháború közötti időszakban Popovici, mint minden más értelmiségi, olyan román könyveket és folyóiratokat is vásárolt, melyeket később, a kommunizmus alatt kivontak a közkönyvtárakból, s melyek itt sértetlenül túléltek – úgy, mint például a *Revista Fundațiilor Regale* kollekciója. A Popovici–Petrescu-féle könyvtár számos kötetének ritkasága ezen művek közkönyvtárbeli sorsához köthető a kommunista időszakban.

Nyilván egy mai közkönyvtár számára nem számít ritkának egy-egy olyan könyv, amely a múlt század ötvenes éveitől egészen a kilencvenes évekig valóban ritkaságszámba ment. Az ilyen könyveket meg lehet találni, meg lehet rendelni, és sokszorosítani is lehet őket (s természetesen az ezekhez való hozzáférés semmilyen esetben sem tiltott). Azonban azok számára, akik – sokszor komoly anyagi ráfordítás árán – megvásárolták őket, különösen becsesnek számítottak, hiszen egyrészt érdekelték őket, másrészt sem tudásvágyuk, sem szellemi igényességük folytán nem engedhették meg maguknak, hogy ne olvassák el saját tudományos kutatásuk témájának aktuálisan fellelhető szakirodalmát. E ponton a Popovici–Petrescu család magánkönyvtára (s ennek a megyei könyvtár részéről történt dicséretre méltó kezelése és különgyűjteménnyé alakítása) a kulturális örökség megóvásának tekintetében különösen fontos dologra hívja fel a figyelmet. Ezek a magánkönyvtárak ugyanis az értelmiségnek a kommunista hatalom könyörtelen uralmával szembeni túlélésének kézzelfogható tanúi. A szétszóródás és a nagy, névtelen gyűjteményekbe való beolvasztás veszélye is fenyegeti azonban őket. Ez esetben megfoszthatnának egyediségüktől és személyes jellegüktől, ahogyan a hajdanán ritkaságként és különleges értéként vásárolt könyvek is elvesznének az egyetemesen elérhető könyvek tengerében, s így nem tehetnének tanúságot egy olyan abnormalis kor létezése mellett, melyben a

könyvek tudományos értéke egy sokszor még jelentőségteljesebb szimbolikus értékkel is kiegészült, hogy végül a „használati érték” fogalma egészen mást jelent, mint manapság.

Am az archívum könyveinek nagy része el van látva a birtokosaik jegyzeteivel, s néhányukban az olvasmányjegyzet is ott maradt. Sokszor élvezettel, avagy ellenkezőleg, a velük való vita szellemében olvasott könyvek; néhol az olvasó egyet nem értése tűnik ki a jegyzetekből, néha plágium lepleződik le (a forrásmű pontos oldalszámjelöléseivel kiegészítve) stb. A valódi értelmiségi olvasók könyvtára így semmiképp sem letisztult emlékmű, sokkal inkább gondolatok és vélemények, diskurzusok és párbeszédék óriás palimpszesztje. Létezik a szerzői kiadásnak egy kivételezett formája, mely éppen az oldalakon hagyott személyes bejegyzések sokasága által valósul meg: e könyvek valódi résztvevői egy-egy dialógusnak, melyből aztán kibontakozhattak a három említett szerző egyetemi előadásai vagy épp saját kötetei (mint például az Eminescu, Ion Barbu, Nichita Stănescu vagy T. S. Eliot munkásságáról szóló kötetek, melyeken Ioana Em. Petrescu dolgozott). Az érdeklődési területek így megsokszorozódnak minden, Petrescu–Popovici-könyvtár polcai közé tévedő szemlélő tekintete előtt. A könyvtár és palimpszesztjeinek hangulata a kutató számára valójában „egy bűnügyi regény hangulata. A rejtélyé. Olyan nyomoké, melyekről úgy tűnik, a teljes igazság felé terelik a szemlélőt, oly igazság felé, melynek erőfeszítés, türelem, aprólékos nyomozás az ára. A tárgyak, melyek képesek fényt deríteni a tényekre, mind ott hevernek. [...] Meghatározott tartalmú, gondosan megszámozott kartondobozok. Mappákba gyűjtött lapok rendezetlen halmaza. Leltárak. Mindez azért, hogy a múltban történtek feltárása lehetővé váljék. Egy bevégzetlen tett, mely menekül [előlünk]. Egy tisztázatlan történés s a hozzá tartozó pillanat. Elég összegyűjtenünk az elemeket, követnünk a csapásokat, következtetnünk mindannak alapján, amit találtunk, helyreállítanunk a múltat.”⁶

Ha a könyvállományt, minden hozzá kapcsolódó irattal egyetemben, egészen egésznek tekintjük, úgy ez egy egyszerű leltárénál sokkal nagyobb jelentőséggel rendelkezhet. Egységként szemlélve a könyvek rendkívül érdekes módon képesek hozzásegíteni a kutatót a román kulturális eszmetörténet rekonstruálásához. Amint már említettem, a Popovici–Petrescu-könyvtár könyvei – minden jegyzetükkel és a megvásárlásukról és kölcsönadásukról szóló feljegyzéssel együtt – egy adott olvasásgyakorlatot képesek rekonstruálni; a gondolatok és eszmék vándorlását a román irodalomban; kritikai vállalkozások születését, melyek a kortárs román kultúra alapvető fontosságú könyveiben kristályosodtak ki; az ideológiák és kritikai álláspontok közötti dialógusokat. A könyvek ilyen, elsősre nem igazán látványos, nehezen – sőt talán egyáltalán nem – sajtó alá rendezhető „kommunizmus alatti titkos élete” fontos dokumentumokkal segítheti a történetírást a román értelmiségnek az elnyomó kommunista rezsimmel szembeni konkrét kulturális ellenállás-gyakorlatainak feltérképezése során.

Számomra világos, hogy a Popovici–Petrescu-könyvtár helyzete kiemelkedő példája olyan további eseteknek, melyek egyre gyakrabban fordulnak majd elő a romániai közkönyvtárakban: ezekhez az intézményekhez fognak majd beérkezni (különböző formában: adományozás vagy örököshiány révén) a kommunizmus időszaka alatt összeállított magánkönyvtárak és -archívumok. Egyfelől a magánkönyvtárak anyagának önértéke nem vitatható. Másrészt azonban mint irodalomtörténész nem hagyhatom figyelmen kívül azt a lehetőséget, melyet az ilyen gyűjtemények nyújtanak a kutatók számára egy-egy kvantitatív eszmetör-

téneti kutatás számára. Egy olyan kutatás számára, mely a „kulturális ellenállás” körülményeit és dokumentumait vizsgálná, s mely eddig csupán közelítésekre és bizonytalan utalásokra korlátozódott, ám amely ezután sokkal hitelesebb tudna válni, amennyiben felhasználná az említett dokumentumanyagokat. Sürgősnek látom – történészek, irodalomtörténészek, valamint könyvtárosok és szakintézmények segítségével – kidolgozni a fentebb leírt típusú, nemzeti örökség értékű hagyatékok megőrzésének és szerkesztésének hatékony rendszerét. Léteznek-e – kérdem magamtól és másoktól is – erre irányuló kutatások más posztkommunista országokban? Eddig csak nemleges válaszokra leltem. Az ilyen típusú kutatásoknak azonban meglenne a helyük, mégpedig a kortárs irodalomtudomány egy aktuális területének, az olvasásantropológiának a keretén belül, s azt tudnák kimutatni, konkrét szöveghelyek segítségével, hogy miképpen történt a gondolatok és eszmék áramlása a román (és továbbmenve, a kelet-európai) kommunista rezsimeken belül – kissé szabadabban, mint ahogy a hatalom előírta volna, s kissé korlátozottabban, mint ahogy a szabad világban az lehetséges lett volna.

E kutatások segíthetnek megírni az „olvasás általi ellenállás” történetét: érveket adnak annak alátámasztásául, hogy miért és mennyiben voltunk naprakészek és felkészültek a szabad világgal való gondolatcserére a berlini fal leomlásakor, legalábbis ami a szakmai tájékozottságot illeti. Jobban megérthetjük továbbá, hogy egy a szocialista táborhoz tartozó országban miért nem volt éles határ a „szabad” és „tiltott” zónák között az eszmék (s nem csak az irodalmi eszmék, hiszen egyetlen „eszme” sem kizárólag „irodalmi”) vándorlásának térképén, ellenkezőleg, akadtak jókora szürke zónák is, melyekben a hatalommal való egyezkedés kéz a kézben járt annak önerőből történő aláásásával. Az általam is tanulmányozotthoz hasonló magánkönyvtárak bemutatják, milyen volt a közelmúlt egy tragikus időszakában kompenzatorikus világegyetemek létrehozásának, avagy erkölcsi erőforrások felfedezésének céljából olvasni. Az olvasás látható nyomai a lapokon, az összefoglalók és olvasmányjegyzetek az olvasás mobilizáló képességéről tesznek tanúságot – arról, hogy az olvasás képes volt a valóságba kapaszkodó horgonnyá, egyfajta kompenzatorikus valósággá, sőt, az ellenállás lélektani eszközzé válni a mindennapi, zárt rögválóság közegében. A könyvtár palimpszesztjeinek megfelelő állagmegőrzése és szakszerű kutatása feltárja a (hivatalosan betiltott) könyvek hosszú távú, egzisztenciális távlatok modellezésére való képességét és ennek módzatait. Példaként szolgálhat erre a szenvedély, amellyel Ioana Em. Petrescu Sartre-ot olvassa, s ezzel párhuzamosan, az olvasottak hatása alatt projektív önkonstrukcióba fog, és „párkapcsolati leveleket” ír Liviu Petrescunak; ehhez hasonló példából még sokat felfedezhetünk. Ha elfogadjuk, hogy minden olvasmány egzisztenciálisan befolyásoló erővel⁸ bír, akkor el kell ismernünk az efféle *archív dokumentummá vált könyvtárak* azon képességét, hogy írott (azaz objektív) módon megőrzik annak a történeti behatároltságnak az érzetét, amelyet az olvasó egyén élt meg az olvasás során. S így azon kutatók, akik e problémaköteg kibogozásának látnak neki, elkerülhetetlen módon egy másodlagos olvasás alanyaivá fognak válni, melynek rekonstruálásához eddig ismeretlen filológiai módszereket kell majd találnunk.

Az ilyen (ezernyi esetben fellelhető) példák mutatják meg azon nehézségek mibenlétét, melyek a román irodalom kommunista éra alatti fantasztikus és esetleges történetét historiografikus diskurzussá konvertálni kívánó folyamat során merülnek fel... A kutatások új tárgyát képezik a közgyűjteménybe kerülő magán-

archívumok is: különleges, a romániai történeti kontextus által meghatározott jellegükönél fogva segítenek a megismerhetőség szintjére irányuló irodalomtörténeti reflexió újraértelmezésében is. Clément Moisan szavaival élve: „a jelenkori irodalomtörténet egyik fő célja, hogy önmaga tárgyát meghatározza, ezt a megfelelő helyre illesse, és foglalkozzék a megközelítéséhez szükséges lépések problematikájával”.⁹ Ily módon tanulmányozva a privát archívumok (és könyvtárak) a „megfelelő helyre” illeszkednek be: „Mivel, mint tudvalevő, elégséges újrendezni őket a múzeumi térben ahhoz, hogy lássuk őket pompás és nagy-szerű módon újjászületni. A hagyaték olyan, mint egy könyv a könyvtárban, mely arra a tekintetre vár, mely életet lehel belé, mely tovasiklik majd sorai felett. A könyv hatalmas temető, írja az idő másik megszállottja, Proust. A hagyaték egy óriási, várakozó könyvtár. Egyetlen tekintet szükséges csupán [ahhoz, hogy felszabaduljon]: az érzék világlása s vele együtt egy teljes univerzum.”¹⁰

Lehetséges, hogy hatalmas erőfeszítések árán (melyekre kevesek mutatnak hajlandóságot) sem leszünk képesek elérni a Történelem ama végső, kristálytisztta igazságát, és az irodalomtörténet tárgyának kevert jellege szabja meg a vizsgálódások kereteit – a kutatás végső szava mint a történetiségbe való beágyazással szembeni végső ellenállás. Úgy vélem, a nyugati irodalomtudomány új irányzatainak – melyek célja „a szorosán vett irodalmi szöveg meghaladása és kitágítása [...] az összes többi kulturális dokumentum irányába” annak érdekében, hogy „az irodalmi alkotást kiszabadítsuk a szépirodalom elefántcsonttoronyából, és ismeretlen, kisebb formátumú, nem-irodalmi, különböző területekről származó, s főként kisebbségi hangon megszólaló szövegekkel ütköztessük...”¹¹ – ki kell egészülniük a hitelesíthetetlen narratívák – irodalomtudomány általi – megközelítésével, melyek képesek kritikailag viszonyulni ahhoz az esztétikumközpontú irodalomeszményhez, mely kultúránkban mindmáig él. Az archívumok, ahogyan a könyvtárak is, melyek az értelmiségi élet alapjául szolgáltak a diktatúra évtizedei alatt, csordultig vannak ilyen szubverzív narratívákkal. Figyelmen kívül hagyásuk (a magánkönyvtárak közkézbe kerülésének lehetőségéről való elfeledkezés, a folyamatban részt vevők érdektelensége vagy a törvénykezés és az örökségvédelmi politika országos szintű hiányosságai) (irodalom)történeti tudatunk egy darabjának meggyilkolásával egyenértékű. A magánarchívumok, magánkönyvtárak mind kiveszik a részüket a közelmúltbeli román irodalomtörténet tárgyi kontextusának felépítéséből – nemcsak mint magyarázó háttér, hanem mint a jelentés- és értékadás folyamata során létrejövő redukálhatatlan feszültségforrás. A kutatásba való beemelésük így nem kiegészítésnek, sokkal inkább a kutatókra váró új vállalkozás megalapozásának minősül. „S ezután kezdődhet a Történelem, az ész és az gyönyör végre újjászülehetnek.”¹²

Kovács Péter Zoltán fordítása

■ **JEGYZETEK**

1. Alain Humerosse: *Prologue*. In: Uő (szerk.): *Le vertige des archives*. Ed. Glenat, Nyon, 2006. 13.
2. A kiadvány néhány eddig kiadatlan Eminescu-tanulmányon felül az írónő három kötetét foglalja magába: *Eminescu, a tragikus költő (Eminescu, a kozmológiai modellek és a költői gondolkodás), Eminescu és a román költészet elváltozásai, Eminescu-kurzus*.
3. Mirela Tomoiagă (szerk.): *Corespondența intimă Ioana Em. Petrescu – Liviu Petrescu, 1961–1978*. Casa Cărții de Știință, Cluj, 2012.
4. Mirela Tomoiagă: *Studiu introductiv*. In: Uő: *Corespondența intimă Ioana Em. Petrescu – Liviu Petrescu, 1961–1978*. Casa Cărții de Știință, Cluj, 2012. 12.
5. Uo. 12.

6. Alain Bagnoud: *Réserver des contes*. In: Alain Humeroise (szerk.): *Le vertige des archives*. Ed. Glenat, Nyon, 2007. 155.
7. Az olvasásgyakorlatok és a könyvekről való diskurzusok rekonstrukciójára való (a Popovici–Petrescu-hagyaték kutatásának gyümölcszeként született) figyelemre méltó kísérletét Silviu Mihăilă a következő kötetben publikálta: Silviu Mihăilă: *Ioana Em. Petrescu, citindu-l pe Eminescu. Note, arhive, documente*. Eikon, Cluj, 2013. (Második kiadás: 2016).
8. Marielle Macé: *Disponibilités littéraires: la lecture comme usage*. Littérature 155. sz., szeptember, 2009. 5.
9. Clément Moisan: *Qu'est-ce que l'histoire littéraire?*. PUF, Paris, 1987. 16.
10. Alain Bagnoud: i.m. 156.
11. Thomas Hunkeler: *Le vif du sens*. Droz, Genève, 2003. 20.
12. Alain Bagnoud: i.m. 156.

